

Kosta Nikolić, SRPSKA KNJIŽEVNOST I POLITIKA (1945–1991) GLAVNI TOKOVI, Zavod za udžbenike, Beograd 2012, 483 str.

Dr Kosta Nikolić, naučni savetnik u Institutu za savremenu istoriju, u novoj knjizi *Srpska književnost i politika 1945–1991. Glavni tokovi govori o uzajamnom odnosu srpske književnosti i politike u periodu socijalizma, od 1945. do 1991. godine*. Nikolić analizira politički angažman pisaca, kroz njihove lične stavove i sadržaj umetničkih dela i istoriju srpskog naroda kao najvažniji sadržaj srpske književnosti. Iako prati odnos pisaca i politike i mesto književnosti u novom društveno-političkom sistemu od njegovog stvaranja posle Drugog svetskog rata, najviše pažnje i prostora posvećuje 80-im godinama 20. veka. Tokom te decenije istorija je, kako pokazuje autor, postala dominantan narativ u srpskoj književnosti i na javnoj sceni i tada su sukobi oko interpretacije zajedničke prošlosti postali okosnica stvaranja novih nacionalnih i kulturnih identiteta i jedan od najvažnijih pokretača građanskog rata i raspada SFRJ.

Knjiga se sastoji od tri glave koje su podeljene na uže celine. U prvoj glavi *Funkcija književnosti u socijalističkoj Jugoslaviji* (str. 1–97) autor je u dva poglavlja prikazao mesto i ulogu književnosti u socijalističkoj Jugoslaviji. U prvom poglavlju „Iz crnog u crveno“ (3–52), predstavlja se utemeljenje revolucionarne partijske estetike u srpskoj i jugoslovenskoj književnosti u posleratnom periodu. S jedne strane, prikazana je borba protiv „neprijatelja“ u kulturi, odnosno pisaca koji nisu prihvatili socrealistički koncept i koji su narušavali partijsku neprikosновенost u umetnosti, a s druge, delatnost književnika koji su odmah prihvatili da u svojim delima

slede put revolucije i onih koji su se vremenom prilagodili i uskladili svoj rad sa partijskim zahtevima i izgradnjom socijalizma. Pored stavova partijskih organa i funkcionera, autor prati i delatnost Udruženja književnika Srbije i Saveza književnika Jugoslavije, koji su imali važnu ulogu u formulisanju uloge književnosti u novom poretku i prilagođavanju pisaca toj ulozi. Posebna pažnja je posvećena pojedinim „slučajevima“, prilagođavanju pisaca novom poretku (Marko Ristić, Miroslav Krleža, Ivo Andrić), ili sukobu i reakcijama Partije na „nepoželjna“ dela i pokušaje preispitivanja prošlosti (Branko Ćopić, Velimir Lukić, Dragoslav Mihailović i drugi). Liberalizaciju partijske politike posle sukoba sa Staljinom krajem 40-ih i tokom 50-ih godina autor posmatra kao „mit“ i „socijalistički mimikrijski kič“, pokazujući da je otkroisana sloboda važila samo u zadatim okvirima marksizma i nedodirljivosti partijskog monopola vlasti. Uprkos odvajanju od sovjetskog socrealizma, kolebanja u Partiji, sukob „modernista“ i „realista“ kao sukob istomišljenika, delikt mišljenja, razni načini pritiska i arbitraža Partije, namećanje jednog sistema kao najboljeg i sistematsko suzbijanje kritičkog mišljenja, pokazivali su da je „staljinistički kulturni model i dalje bio na snazi“. Autor smatra da je taj model u srpskoj književnosti opstao do sloma socijalizma, samo što je vremenom klasno zamenjeno nacionalnim.

U drugom poglavlju prve glave „Književnost pod ključem“ (53–97) dr Nikolić se posvetio analizi jedinstva jugoslovenske književnosti u socijalističkom periodu, koje je vremenom opadalo i nestajalo. U početku je postojalo izvesno zajedništvo, ali je vremenom došlo do rastakanja na nacionalne književnosti, što je bilo praćeno i odsu-

stvom kulturne saradnje među republikama i zahtevom za razdvajanje srpskog i hrvatskog jezika tokom 1967. Posebna pažnja je posvećena problemu zajedništva u nastavi književnosti u osnovnim i srednjim školama i to kroz tri celine. U odeljku „Polemike u nastavi književnosti 1981–1987“ predstavljen je *Nacrt minimuma nastave književnosti u srednjim školama* iz maja 1981. sa kojim je trebalo uskladiti republičke i pokrajinske nastavne programe. Nacrt je, međutim, odmah naišao na otpor i polemike. Autor nas u odeljku „O književnom nasleđu Crne Gore“ upoznaje sa polemikama oko nastanka crnogorske nacije i pitanja da li je crnogorska književnost samostalna ili je treba posmatrati u okviru srpske književnosti, koje su postojale i ranije, a Nacrt ih je samo razbuktao. Na kraju, u odeljku „Zajedništvo šta je to“, autor detaljno prati rad na formulisanju zajedničkih jezgara u nastavi književnosti, i otpore i polemike koje su po tom pitanju trajale tokom 80-ih godina.

Druga glava nosi naslov *Protiv totalitarizma – za slobodu javne reči* (99–216). Nikolić polazi od problema kreiranja istorijske svesti srpskog naroda posle Drugog svetskog rata na mistifikovanim ideološkim predstavama, stereotipima, zaboravu i kontroli sećanja, koje je gradila vladajuća partija, a sledila zvanična historiografija. U odsustvu racionalnog sagledavanja prošlosti i pod pritiskom, razvijale su se paralelne istorijske predstave i postavljana su potisnuta pitanja o prošlosti, koja su prvo formulisana u književnosti i publicistici. Tu se radilo o borbi za slobodu javne reči, koja je vodila preispitivanju revolucionarnih dogmi, prošlosti, tekovina NOB-a, međunacionalnih odnosa i, pre svega, položaja srpskog naroda. Sadržaj tih

problema i afere koje je proizvela njihova obrada prikazani su u nizu književnih dela koja su nastala 1981–1986. U poglavlju „Politika kao sudbina“ (105–152) analizirane su reakcije na dela *Prijatelji* Slobodana Selinića, *Vunena vremena* Gojka Đoga, *Tren 2* Antonija Isakovića, *Golubnjača* Jovana Radulovića, *Nož* Vuka Draškovića i druga; u poglavlju „Knjige plača“ (152–181) prikazane su reakcije raznih foruma na stanje u književnosti uopšte i „bujanje nacionalizma“, a posebno na zbirku *Istočnice* Ljubomira Simovića, roman *Čizmaši* Dragoslava Mihailovića, predstavu *Kolubarska bitka*, itd.; i u poglavlju „O prošlosti i budućnosti“ (182–216) govori se o analizama stanja u kulturi 1984. i 1985, a posebno o knjigama *Hazarski rečnik* Milorada Pavića, *Knjiga o Milutinu* Danka Popovića i drugim. Autor zaključuje da na lavinu koja je pokrenuta u književnosti 80-ih godina i koja je vodila slomu države, vladajuća partija nije imala prave i konkretne odgovore.

Treću, najobimniju glavu *Obrana nacije* (217–458), autor je posvetio poslednjim godinama socijalizma i tumačenju svrstavanja dela srpske književnosti uz srpski režim i na pozicije nacionalizma. Glavu čine četiri poglavlja. Opšte istorijske okolnosti i učvršćivanje Slobodana Miloševića na vlasti tokom druge polovine 80-ih godina prikazane su u poglavlju „Slobodan Milošević – politički vođa nacije“ (217–265). Novu duhovnu atmosferu autor je dočarao i kroz dela S. Selinića *Timor mortis*, Vojislava Lubarde *Vaznesenje* i skandal sa prekidanjem predstave *Sveti Sava*. Posebno poglavlje u ovoj glavi pod naslovom „Dobrica Ćosić – duhovni vođa nacije“ (266–338) posvećeno je književnom i političkom angažmanu Dobrice Ćosića kao ključne figure srp-

ske istorije u drugoj polovini 20. veka kada se razmatra odnos umetnosti i politike. Politički angažman pisaca i brojne polemike jugoslovenskih književnika, tematizovanje međunacionalnih odnosa, prošlosti i aktuelne krize u tim polemikama, obrađeni su u poglavlju „Udruženje književnika Srbije – savest nacije“ (338–402). Na kraju, u četvrtom poglavlju „Mit srpske istorije, srpska istorija kao mit“ (403–458) autor analizira mesto mita, religije, istorije i nacije u srpskoj književnosti, kulturi i istorijskoj svesti i u tom svojevrsnom epilogu zasvođuje i zaključuje osnovne probleme i pitanja koja je postavio.

Knjiga sadrži i kratak predgovor, obiman spisak literature i belešku o autoru, a tekst prati i 46 fotografija pisaca, njihovih dela i pozorišnih predstava. Delo je nastalo na osnovu obimne i raznovrsne literature iz oblasti istoriografije i književne teorije, istorije i kritike: korišćeno je 28 književnih dela, 30 objavljenih izvora, dnevnika i memoara, 125 monografija, 49 radova u zbornicima, 74 rada u naučnoj periodici, 13 izvora sa interneta. Istovremeno, kao izvorni materijal korišćeni su brojni tekstovi objavljeni u dnevnoj i periodičnoj štampi, najviše u *Književnim novinama*, *Književnoj reči*, *NIN-u*, *Danasu*, *Politici*, itd.

Kosta Nikolić je sistematski i pregledno obradio fenomen srpske književnosti i njenog uzajamnog odnosa sa politikom u drugoj polovini 20. veka, od početka socijalističkog poretka do njegovog sloma. Kritički sagledavajući književna dela, analizirajući brojne polemike o književnosti u partijskim forumima i javnosti i koristeći teorijsku literaturu, autor je dao značajan doprinos istraživanju političkog angažmana pisaca i uzajamnog odnosa književnosti i politike, društva i nacije, naročito

tokom 80-ih godina prošlog veka. Na osnovu obimnog prikupljenog i predstavljenog materijala autor je izneo niz kritičkih i utemeljenih zaključaka o odnosu književnosti i politike u Srbiji, korenima tog odnosa i uticaju tog fenomena na slom države.

Dragomir Bondžić

Dr Nikola Žutić, ĐURO VILOVIĆ.
OD ŽUPNIKA DO ČETNIKA, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2012, 288 str.

Nedavno je iz štampe izašla nova monografija dr Nikole Žutića pod naslovom *Đuro Vilović. Od župnika do četnika*, koju je objavio Institut za savremenu istoriju u svojoj biblioteci Studije i monografije, uz finansijsku pomoć Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Kako autor navodi, u pitanju je nastavak ciklusa istraživanja ideološko-političkog delovanja i stvaralaštva „jugonacionalnih“ srpsko-katoličkih (hrvatskih) dalmatinskih književnika, koji su u savremenoj hrvatskoj književnoj istoriji pristrasno predstavljani kao „zabludjeli sinovi hrvatske književnosti“. Ovoj monografiji je prethodilo četvoroknjižje posvećeno Niki Bartuloviću (1890–1945), u kojem je istraživački smelo prikazana njegova lična i umetnička transformacija od liberala antiklerikalca i antikomuniste do ravnogorca anti-fašiste, uz prateće sadržaje koji kroz članke, kritike i polemike otkrivaju njegovu ideologiju i politiku apostrofirajući istorijsko u književnosti ovog „rimokatolika četnika“. Autor je nastojao da svoja istraživanja upotpuni i dublje sondira teren jugoslovenske istorije 20. veka kako bi predstavio još jednu izvanrednu ličnost – Đura Vilovića, rimoka-